

BIBELSKE AFHANDLINGER

Av prof. Carl Paul Caspari

IV. Kong Josias og hans Reformation.

(Af Forelæsninger over Jeremias's Liv og hans Tids Historie.)

Christiania, 1884.

I.

Kongebøgernes og Krønikebøgernes Forfattere indlede sin Fremstilling af Kong Josias's Regjering med de Ord: "Josias gjorde, hvad ret var i Herrens Øine, og vandrede paa al Davids, sin Faders, Vei og veg ikke til Høire eller til Venstre" (2 Kgb. 22, 2. 2 Krøn. 34, 2), en Ros, som iblandt alle Davids kongelige Efterkommere alene han faar af de to gammeltestamentlige Historieskrivere. Den ældre af disse slutter sin Beretning om Josias's reformatoriske Virksomhed med de store og gribende Ord: "Og som han havde der ikke været nogen Konge før ham, som havde omvendt sig til Herren af sit ganske Hjerte og af sin ganske Sjæl og af al sin Styrke (sml. 5 Mos. 6, 5), efter hele Moses's Lov, og efter ham opstod der Ingen, som han" (2 Kgb. 23, 25). Krønikebøgernes Forfatter vedbliver, efterat han har talt om Josias's Fald i Slaget ved Megiddo: "Hele Juda og Jerusalem sørgede. over Josias; og Jeremias sang en Klagesang over Josias, og alle Sangere og Sangerinder tale i sine Klagesange om Josias indtil denne Dag, og man gjorde dem til en Skik for Israel, og se, de ere opskrevne blandt Klagesangene" (2 Krøn. 35, 24 f.). Den efterexiske Profet Sacharias siger, idet han vil betegne det omvendte Israels Sorg over Messias, hvem det har slaaet ihjel, som overvættes stor: "Paa den Dag skal Veklagen blive stor i Jerusalem, som Veklagen fra Hadadrimmon i Megiddons Dale (Sach. 12, 11), d. e. som Veklagen over den ved Hadadrimmon i Megiddons Dal dødelig saarede Josias (2 Kgb. 23, 29 f. 2 Krøn. 35, 22-24). Og en senere jødisk kirkelig Forfatter, Jesus Sirach, sammenligner Josias's Ihukommelse med de lifligste Ting: "Josias's Ihukommelse", siger han, er som en Røgelseblanding, der er beredt ved en Salvelavers Arbeide. I hver Mund er den som sød Honing, og den er som Musik ved et Vinlag (Sir. 49, 1. 2).

En *saadan* Konges Optræden umiddelbart efter den manasseske Periode, hans Fremvoksen, saa at sige, af denne det indre, aandelige Exils Tid, er en meget paafaldende Fremtoning, en Fremtoning, der vanskelig lader sig begribe. Og den er det saa meget mere, som Josias, da Landets Folk gjorde ham til Konge i hans Faders, Amons, Sted, endnu var et Barn (2 Kgb. 22, 1. 2 Krøn. 34, 1), hvorfor man skulde vente, at det afgudiske Parti, som jo under hans Fader Amon igjen havde faaet det fulde Herredømme, som den i Manasses sidste seksten Aar kun halvt, ja neppe det engang, havde mistet, vilde have bemægtiget sig Barnet og gjort ham til en værdig Efterfølger af hans Fader og af hans Bedstefader, saaledes som denne havde været i sine første otteogtredivo Aar. Havde

fordærvede afgudiske Store kunnet bemægtige sig *Hiskias's* unge Søn og forføre ham umiddelbart efter en Epoke og en Regjering, som hans Faders havde været, og paa en Tid, da en Jesaias endnu levede, hvorledes var det muligt, at *Amons* endnu yngre Søn undgik *deres* forførende Hænder, som i den forfærdelige Periode, hvori man endnu befandt sig, vare de Toneangivende? Hvorledes var det overhovedet muligt, at Josias i den grundfordærvede aandelige Athmosfære, hvori han, saa at sige, blev født ind, og midt iblandt den onde og utro Slægt, hvori han gennemlevede sin Barndoms og Ungdoms Aar, ikke alene kunde opvokse ufordærvet og ubesmittet, men ogsaa kunde udvikle sig til den, han blev, den største Reformator, judariget havde havt, siden det blev til?

Vi maa, naar vi ville, saavidt muligt, forstaa, hvad man kan kalde Josias's *Tilblivelse*, for en liden Stund igjen gaa tilbage i Tiden og een Gang til begive os ind i Manasses og Amons Periode. Trods denne Periodes før skildrede Karakter maa det jo nemlig være i den, hin Tilblivelses Rødder ligge.

Vi have seet, at Manasses næsten vanvittige Iver for Afguderiet stødte og maatte støde paa en stærk Modstand, og at han slog denne Modstand ned ved blodige Midler, saa at den første og største Del af hans Regjering blev en Forfølgelses- og Martyrtid for de Fromme i Israel og især for Profeterne. Men ved alle sine Henrettelser formaaede dog Kongen ikke at udrydde det Herren troe Parti i Israel eller sin Tids sande Israel og saaledes gjøre Guds Folk ligefrem til et Hedningefolk. Blodvidnernes Troskab ligetil Døden og den Freidighed, hvormed de gik denne imøde, bevirkede snarere, som altid under lignende Omstændigheder, at de gjenlevende Fromme sluttede sig endnu inderligere til Herren og omfattede Israels Tro og aandelige Goder med endnu større Kjærlighed og Nidkjerhed, end før, og at Enkelte iblandt *dem*, som hidtil havde været lunkne eller vaklet imellem Herren og Afguderne eller endog ivrigen dyrket disse, nu opmandede sig eller omvendte sig til Herren, saa at en Herrens Menighed vedblev at bestaa, en Menighed, hvis Medlemmer vare dels Saadanne, der aabent traadte frem med sin Tro og sit Vidnesbyrd, dels Saadanne, som holdt sig, lig hine syv Tusinde paa Ahabs Tid, i det Skjulte. Muligt ogsaa, at enkelte afsides liggende Dele af Landet, Judas Bjergegne og Ørken f. Ex., mere eller mindre forskaanedes for Afgudsdyrkelsen og Forfølgelserne og saaledes bleve et Hjem og et Tilflugtssted for de Troende og Trofaste iblandt Folket. I det Mindste betegner Kongebøgernes Forfatter *Jerusalem* ikke alene som Centralpunktet for Manasses Afgudsdyrkelse, men ogsaa som det Sted, hvor han blodigen forfulgte de Fromme. "Ogsaa uskyldigt Blod, siger han paa det ene af de to Steder, hvor han taler om Manasses Forfølgelser, "udøste Manasse, saare meget, *indtil han havde opfyldt Jerusalem fra Ende til Ende*" (2 Kgb. 21, 16); og paa den andet siger han: "*saa og formedelst de Uskyldiges Blod, som han havde udøst, saa han fyldte Jerusalem med uskyldigt Blod*" (2 Kgb. 24, 4). Efterat Manasse havde omvendt sig, fik vistnok Troen, den sande og levende Tro paa Herren, ingenlunde Herredømmet i Israel, thi dertil var Manasses eget Væsen for brudt og den ugudelige Strømning i Folket, som han selv tidligere havde fremmet med en saadan Kraft og saa længe, at den var bleven uovervindelig, altfor mægtig. Hans Befaling at dyrke den sande Gud blev, som vi have seet, kun udvortes efterkommet af Folket, medens den afgudiske Tilbøielighed i Hjerterne vedblev at være lige stærk og vist ogsaa ytrede sig i megen hemmelig Afgudstjeneste. Manasse kunde ikke engang bringe det dertil, at hans Søn Amon fulgte ham paa den Vei, paa hvilken han var slaaet ind efter sin Tilbagekomst fra Babel, uagtet Amon ved dette Tidspunkt kun var at Barn paa fem Aar. Den ugudelige Strømning i Folket havde mere Magt over den unge Kongesøn, end Faderen. - Men den lille troende Hob fik dog fra den Tid af Fred *for*, ja en vis Støtte i den tidligere Forfølger, saa at ogsaa de Herrens Dyrkere, som før havde skjult sig, nu kom frem for Lyset; ja endnu mere: den blev paa en Maade igjen en Magt i Tiden. - Amon bragte derefter vistnok hele

det ydre Afguderer, som havde blomstret i Begyndelsen af hans Faders Regjering, igjen til Herredømmet, og dette Herredømme vedblev indtil det Tidspunkt, da Josias begyndte at reformere. Men til en ny Undertrykkelse og Forfølgelse af de fromme Israeliter kom det dog hverken under hin Konge, idet hans Regjering, som allerede før sagt, var for kort til, at han ogsaa i denne Henseende kunde træde i den tidligere Manasses Fodspor, ei heller, og det endnu mindre, i Josias's elleve første Aar. Det Herren troe Parti maa snarere straks efter Amons Død og i Begyndelsen af den mindreaarige Josias's Regjering have vundet i Indflydelse, formodentlig dels formedelst de Eftervirkninger, som Manasses senere Regjering nu udøvede, dels og endnu mere, fordi Josias's Moder hørte med til det (herom straks Mere), og muligens ogsaa, fordi det afgudiske Parti i de fornemme Sammensvorne, som havde dræbt Amon, og som Folket derefter havde slaaet ihjel, havde mistet sine kraftigste Repræsentanter. Om denne Indflydelse vidner just den mærkelige og høivigtige Kjendsgjerning, at den unge Konge selv paa det Stærkeste og mest Afgjørende blev paavirket af hint Parti. Hvorved denne Paavirkning blev formidlet, det formaa vi ikke med Bestemthed at angive, da Kongebøgernes og Krønikebøgernes Forfattere tie herom. Muligt, at den døende Manasse har anbetruet Barnet til fromme - en eller anden from Prests - Hænder, og at Amon i dette Stykke ikke har villet modsætte sig sin Faders Vilje eller ikke faaet Tid dertil; langt rimeligere dog, at Josias's Moder (Jedidah, Datter af Adaja, fra Bozkat kalder Kongernes Bøgers Forfatter hende), som allerede sagt, har hørt med til den Herren tro blevne Del af Folket og været en from Kvinde og derfor ikke alene selv har udøvet en god Indflydelse paa sin Søn, men ogsaa overgivet ham, for hvem hun i hans Umyndighedsalder vel har ført Regjeringen, til en eller anden from Mand, en from Prest eller en Profet, til Opdragelse. Hvad der taler herfor, er den høie Stilling, som den regjerende Konges Moder - "Herskerinden" kaldes hun i det Gamle Testament, Sultane Valide, Dronning Moder, i den muhammedanske Verden - til alle Tider har indtaget i Østerlandet, og den store Indflydelse, som hun her altid har udøvet. I Israel stod hun over Kongens Gemalinder, fordi disse vare mange og i Regelen Døtre af hans Undersaatter, hvorfor Kongebøgernes Forfatter der, hvor han begynder at berette om en jødisk Konges Regjering, næsten aldrig glemmer at angive hans Moders Navn, og Jeremias der, hvor han spaaer om Jechonjas Bortførelse, nævner ved Siden af ham ogsaa hans Moder som den, der skulde bortføres tillige med ham (Jer. 22, 3 f.), og den israelitiske Historie ved kun altfor Meget at fortælle om Kongemødrene Ma'achas! 1 Kgb. 15, 1. 2 Krøn. 15, 6), Jesabels og Athaljas Indflydelse og Bedrifter. Har det virkelig været Josias's Moder, som denne Konge umiddelbart og middelbart, næst Herren, skyldte sin Fromhed, saa kan ogsaa allerede hans Navn hidrøre fra hende. Hun kan have givet ham det, fordi hun ønskede og haabede, at han maatte og vilde blive den Afgudstjenestens Forstyrer, om hvem den gamle Spaadom i 1 Kgb. 13, 2 talte, en Spaadom, hvormed de Fromme i Israel paa en Tid, hvori Afguderiet havde naaet sit Kulminationspunkt, særligen maatte beskæftige sig. Mærkeligt er det ialfald, at Amons Søn er den *Første* i det paa Navne saa overvættede rige Gamle Testament, der bærer Navnet *Josias*, og at han næsten ogsaa er den Eneste, som i samme fører dette Navn, idet han kun deler det med een *efterexilsk* Mand, der nævnes hos Profeten Sacharias (Sach. 6, 10). - Naar de to hellige Historieskrivere undlade at berette om, hvorledes, ved hvilken menneskelig Formidling Josias blev den, han blev, og kun fortælle om, hvem han var, og hvorledes han handlede, hvad han gjorde, saa har dette sin egentlige Grund deri, at de lægge al Vægt paa hans Livs store Gjerning, hans Reformation, idet denne var saa overordentlig vigtig, saa epokedannende for Guds Riges Historie i Israel; Kongebøgernes Forfatter tier endog aldeles om Kongens religiøse Udvikling og fremadskridende reformatoriske Virksomhed og lader, som vi snart nærmere skulle se, den sidste i alt Væsentligt foregaa i det Aar, hvori den kulminerede, hans attende. Men tillige er dog med Historieskrivernes Taushed endnu noget Andet, Dobbelt tilsigtet*). Den skal for det Første

sige os, at det i Grunden ene og alene var Herren, der gjorde Josias til det, han blev, og at de menneskelige Redskaber, hvoraf han herved betjente sig, vare af en ganske underordnet Betydning. Herren var det, som styrede Alting saa, at Josias midt i en grundfordærvet Tid mod al menneskelig Forventning, alle menneskelige Tanker, maatte komme i Forhold, formedelst hvilke han blev opdragen i Troen paa ham og i Lydighed mod hans Lov, og ham var det, som ved sit Ord og sin Aand, aabnede hans Hjerte og gav det den overordentlige Blødhed og Modtagelighed, uden hvilken end ikke den frommeste Opdragelse havde kunnet gjøre ham til den uforlignelige Israels Konge, som hvem han prises. Og dernæst skal derved, at Historieskriverne tie om Josias's Ungdomshistorie, det Vidunderlige og Ubegribelige, som ligger i en saadan Konges Fremtræden i en saa grundfordærvet Tidsalder, som hans, ret stærkt og skarpt fremhæves, og der saaledes peges hen paa, at Roden til hans Existents egentlig ligger i Gud, i hans Pagtestroskab og Langmodighed, som opbød Alt for, om muligt, at føre sine frafaldne Sønner tilbage til sig.

*) Den Helligaand, hvis Verk Skriften er, taler ogsaa der, hvor han tier, ja han er der ofte meget veltalende, han udtaler der ofte meget betydningsfulde og dybe Tanker.

II.

Josias's fromme, gudhengivne Sind begyndte efter Krønikebøgenes Vidnesbyrd (2 Krøn. 34, 3) i det ottende Aar af hans Regjering, da han som en sekstenaarig Yngling var bleven noget modnere og selvstændigere, at træde stærkere frem, idet han dengang vel med Bestemthed og Kraft bekjendte sig til Herren og tillige aabenlyst udtalte de Reformationstanker, som bevægede hans unge Sjæl. Gjøre en Begyndelse med at udføre disse Tanker kunde han dog paa denne Tid formedelst sin Ungdom og det herskende Parties Modstand endnu ikke. Det skede først fire Aar senere, i hans Regjerings tolvte Aar, da han var bleven tyve Aar gammel. Nu begyndte han at angribe Afgudstjenesten i Hovedstaden og i hele sit Rige eller, som Krønikebøgenes Forfatter siger, ”at rense Juda og Jerusalem for Høiene og Astartestøtterne og de udskaarne og støbte Billeder” (2 Krøn. 34, 3). Paa hvad Maade han begyndte Afguderiets Udryddelse, hvilken Gang denne tog, og hvor langt han var kommen med den i sit attende Aar, hvori den væsentlig blev fuldendt, det formaa vi imidlertid ikke at angive, da Kronisten paa de anførte Ord lader en Skildring følger hvori han sammenfatter *hele den* Del af Kongens reformatoriske Virksomhed i Judariget samt i det fordums Tistammerrige, der bestod i Afgudsdyrkelsens Forstyrrelse, eller dens negative Del, uden at bemærke Noget om Ødelæggelsesverkets Fremskriden eller at skjelne mellem dets Begyndelse, Fortsættelse og Fuldendelse (2 Krøn. 34, 4-7), medens Kongernes Bøgers Forfatter omtaler Josias's Reformation paa den Vis, at han fremstiller den hele som en, der foregik i Kongens attende Aar, fordi den i dette Aar naaede sit Toppunkt og blev afsluttet (2 Kgb. 22, 3-23. 24). Kun det kunne vi sige, at Josias allerede for sit attende Aar maa have skaffet Astartebilledet ud af det Hellige, Himmelhærens Altere ud af Templets Forgaarde og Solhestene og Solvognen bort fra Templets Omraade. Thi i dette Aar Iod jo Kongen efter begge Historieskrivere forelæse Pagtens Bog for hele det paa hans Befaling i Templet forsamlede jødiske Folk og derefter de Forsamlede høitidelig fornye den engang i Fortiden ved Sinai paa Lovbogens Grund sluttede Pagt. Men hvorledes havde han kunnet foretage saadanne Handlinger *ligeoverfor* de nævnte afgudiske Vederstyggeligheder? Dette havde jo ikke været Andet end at forhaane selve den Pagtesbog, der blev forelæst, idet denne paabød deres Ødelæggelse, og selve den Pagt, som man fornyede. Overhovedet maatte jo Renselsen af Herrens Hus for de værste afgudiske Ting være det, hvormed Afguderiets Forstyrrelse havde at begynde. Og endnu noget Andet forudsætte de to Historieskrivere som skeet før Josias's attende Aar, nemlig at Kongen havde besluttet at lade det i det

manasseske Tidsrum meget forfaldne Tempel igjen istandsætte, at han havde ladet de til dette Verk fornødne Penge ved Leviterne indsamle af hele Folket, og at man allerede for længe siden havde paabegyndt Arbeidet og nu var midt i det (2 Kgb. 22, 3-7. 2 Krøn. 34, 8-14).

Dette Arbeide, Tempelreparationen, blev nu Foranledningen til en Række af de mærkeligste Begivenheder ikke blot i Josias's Regjerings Historie, men i hele Israels Historie overhovedet: Opdagelsen af Lovbogens Tempelexemplar, Fornyelsen af Pagten mellem Folket og Herren paa Lovens Grund, den fuldstændigste Ødelæggelse af Afgudsdyrkelsen, der nogensinde havde fundet Sted i Israel, samt Gjenoprettelsen af Gudstjenestens Enhed og en Paaskefests Høitideligholdelse fuldkommen efter den mosaiske Lov, hvis Mage ikke var bleven fejret siden Samuels Dage, Begivenheder, af hvilke den første og anden havde de betydeligste Følger, idet de nemlig kraftig bidroge til, at Loven, som nu først ret blev dragen frem for Lyset, gjennemtrængte Folkets Bevidsthed og vandt et hidtil ukjendt (ydre) Herredømme, der igjen efterhaanden frembragte en stærk Forandring i hele dets Karakter.

III.

I sit *attende Regjeringsaar* sendte Josias tre af Rigets og Hovedstadens øverste Embedsmænd, Kongens Skriver Safan, Stadshøvedsmanden Ma'aseja og Rigets Historieskriver Joah, til Ypperstepresten Hilkias for at opfordre ham til at udlevere de Penge, som Tempels Dørvogtere efter Kongens Befaling havde indsamlet iblandt Folket til Tempelreparationen. Disse Penge skulde han nemlig i Forening med de tre Embedsmænd, Kongen sendte til ham, overgive Opsynsmændene ved Reparationsarbeidet, som igjen dels skulde udbetale dem til de Arbejdsmand, der vare beskjæftigede med Reparationen, Tømmermændene og Bygningsmændene og Murerne, dels anvende dem til Indkjøb af de til Reparationen fornødne Materialier, Træ og hugne Stene (2 Kgb. 22, 3-6. 2 Krøn. 34, 8-11). Medens man nu var beskjæftiget med at tage Pengene ud af det Rum, hvor de vare nedlagte, fandt Hilkias, som det synes, i det samme Rum, hvori Pengene laa, en uforlignelig større Skat end disse, nemlig "*Herrens Lovbog ved Moses's Haand*" (2 Krøn. 34, 14). Øiensynsynlig meget overrasket ved, hvad han havde fundet, og stærkt greben deraf, underrettede Hilkias Safan om sit mærkelige Fund med de Ord: "*Lovbogen har jeg fundet i Herrens Hus*", og gav ham saa Bogen, hvorpaa Kongens Skriver, der som en from, gudfrygtig Israelit vel blev ikke mindre overrasket og bevæget, end Ypperstepresten selv, gav sig til at læse i den (2 Kgb. 22, 8. 2 Krøn. 34, 15).

"*Lovbogen*", "*Herrens Lovbog ved Moses's Haand*" eller, som de to hellige Historieskrivere senerehen der, hvor de berette om den Pagt, som Josias og Folket sluttede paa dens Grundvold, kalde den, "*Pagtens Bog*", kan efter den gammeltestamentlige Sprogbrug ikke betegne noget Andet end *Pentateuchen* eller *de fem Mosebøger*. Deraf, at det hedder, at Ypperstepresten *fandt "Herrens Lovbog ved Moses's Haand"*, og at han siger, at han havde fundet Lovbogen, og viser sig *meget overrasket ved sit Fund*, maa man dog ikke drage *den* Slutning, at dengang ethvert andet Exemplar af *Pentateuchen* var gaaet tabt og dermed denne selv forsvunden, og at den nu i det af Hilkias i Templet opdagede Exemplar blev igjen funden. *De Profeters Spaadomsbøger*, som virkede under Hiskias, Jesaias's og Michas, vidne nemlig ved sine talrige Allusioner til pentateuchiske Steder og Reminiscentser af dem om, at før det manasseske Tidsrum ikke faa Exemplarer af *Pentateuchen* fandtes i Profeters, Presters og oplyste troende Israeliters Hænder; men disse Exemplarer kunne dog neppe alle sammen være gaaede tabt under Manasse og Amon. Og et endnu stærkere Vidnesbyrd om, at der i Josias's *attende Aar* gaves en Flerhed af

Exemplarer af Pentateuchen, ligger i *den* Kjendsgjærning, at Profeterne Habakuk og Zefanja, som skreve imellem Josias's tolvte Aar, det Aar, hvori denne Konge begyndte at reformere, og hans attende, røbe et fortroligt Bekjendtskab med Lovbogen, idet de i sine Spaadomsbøger oftere henspille til Steder i den, hvad der især gjælder om Zefanja. Hvad Hilkias fandt, var ikke simpelthen et Exemplar af den under Manasse og Amon forsvundne Lovbog, men det autentiske Tempelexemplar af Pentateuchen, hvilket oprindelig havde ligget ved Siden af Pagtesarken (5 Mos. 31, 26) og i det manasseske Tidsrum (eller ogsaa allerede tidligere under Ahas) enten af ugudelige Prester var blevet fjernet fra dette Sted og kastet et eller andet Sted hen eller ogsaa af en eller anden from Prest taget bort fra samme og gjemt etsteds i Templet, hvad enten nu forøvrigt dette Tempelexemplar var en ældgammel Afskrift af den mosaiske Autograf eller denne Autograf selv, der meget vel kan være blevet bevaret indtil denne Tid. Man erindre, at den af Moses gjorte Kobberslange endnu eksisterede i Hiskias's Dage, idet denne Konge, som Kongebøgernes Forfatter fortæller os, lod den knuse, fordi Israeliterne brændte Røggoffere for den (2 Kgb. 18, 4).

Safan tog, da han vendte tilbage til Josias for at give ham Besked om, at han og hans Ledsagere samt Hilkias havde opfyldt hans Befaling, den Bog, som Ypperstepresten havde givet ham, med sig for at gjøre Kongen bekjendt med den, idet han holdt for, at den fromme Fyrste, der nu allerede i seks Aar havde arbejdet paa at afskaffe de forbigangne Tidens Afguder og indrette Alting efter Moselovens Forskrifter, vilde føle den dybeste Interesse for den og vel ogsaa faa i den en kraftig Støtte for sine reformatoriske Bestræbelser. Og han tog ikke fejl. Da han efter at have underrettet Kongen om Opfyldelsen af hans Befaling og meddelt ham, at Hilkias havde fundet en Bog, Lovbogen, i Templet og givet ham den, læste for ham af den, fulgte der en gribende Scene. Som man kan slutte baade af det Indtryk, som Forelæsningen gjorde paa Josias, og af hvad Kongen lod sige Profetinden Hulda, til hvem han umiddelbart efter at have hørt de af Safan forelæste Ord skikkede Sendebud for at adspørge Herren gennem hende, var *det*, som Safan læste for Kongen, iblandt Andet og isærdeleshed de overvættede forfærdelige Forbandelser, som Moses havde udtalt over Pagtesfolket for det Tilfælde, at det skulde overtræde Loven og bryde Pagten, og som findes i 5 Mos. 28 og 3 Mos. 26. Kongens Skriver havde vel selv læst disse Kapitler eller et af dem i Templet, og de havde gjort et stærkt Indtryk paa ham, saa det var ham magtpaaliggende, at ogsaa Kongen just fik høre dem. Josias fulgte uden Tvivl Forelæseren med voksende Spænding og stigende Bevægelse; hans bløde, gudfrygtige, ”over Guds Ord forfærdede Hjerte“ blev alt stærkere og stærkere rystet, alt dybere og dybere grebet af Smerte, Sorg og Rædsel, jo længere Safan skred frem i Oplæsningen, og da han havde fuldendt den - den sluttede vel med de mosaiske Trusler, der dannede det Oplæstes Toppunkt -, da formaaede Kongen ikke længer at holde sig, men brast i Graad og sønderrev sine Klæder, en Tilkjendegivelse af, at hans Hjerte var sønderrevet af Sorg og Smerte over sit Folks Synd og over den Skjæbne, der truede det for den. Uagtet han allerede før havde kjendt hin og maattet frygte denne, saa var det dog først nu, medens hans Øre lyttede til Lovbogens Ord, ret gaaet op for ham, hvor forfærdelig dybt Israel var faldet, og hvor stor og brændende derfor Herrens Vrede over det maatte være, og hvilke Straffedomme man saaledes havde at vente. Det Oplæste kastede det mest skjærende Lys over det mørke, gyselige Tidsrum, som man nylig havde tilbagelagt, og over den sørgelige Tilstand, hvori man trods de svage Begyndelser til det Bedre, der i den allersidste Tid vare indtraadte, endnu befandt sig i dette Øieblik, ja ikke blot herover, men ogsaa overhovedet over al den Ulydighed mod Loven og *alt det Frafald fra Gud, hvori Pagtesfolket* havde gjort sig skyldigt ligefra sin Histories Begyndelse af indtil hin Dag. Det havde efter det Oplæste aldrig overholdt Guds Lov helt og strengt og kun altfor ofte slet ikke overholdt den; det

havde næsten til alle Tider vist sig gjenstridigt mod Gud; hele dets Historie, hvad Andet havde den i Grunden været, end et sjelden afbrudt Frafald fra Herren? Og ikke nok hermed. Hvad Safan havde oplæst af Loven, kastede ogsaa Lys over Alt, hvad der var overgaaet Pagtesfolket siden den Tid, det blev til, indtil hint Øieblik, over alle de *Straffedomme*, som havde rammet det under hele dets Tilværelse, og isærdeleshed over den haardeste Straffedom, der nogensinde havde truffet det, Israels Riges Undergang, de ti Stammers Bortforelse i Landflygtighed, at den største Del af det forjettede Land laa øde, beboet kun af usle Levninger af det engang saa talrige og blomstrende Efraim og af en Hob af mere end halvhedenske fremmede Kolonister, saa at der egentlig kun var en svag og ringe *Rest* af det fordum saa mægtige og herlige Gudsfolk tilbage, og dette noget nær var blevet til en *Ruin*. Det - det af Safan Forelæste - viste nemlig med smertelig og forfærdelig Klarhed, hvorledes alle *hine* Straffedomme og hvorledes især *denne* største, der tillige var den sidste og den, hvis Virkninger laa for Alles Øine, vare Følger af Lovens Overtrædelse, Guds Svar paa Israels Pagtesbrud, og hvor sande de Lovens Trusler vare, i Kraft af hvilke de vare indtraadte. Og begge Dele, hine Trusler og denne deres Opfyldelse, varslede Resten af Folket om, at den vilde friste den samme Skjæbne, der allerede havde rammet dens Brødre, og altsaa om, at hele Folket vilde gaa under, og de varslede den saa meget mere herom, som den istedetfor at lade sig advare ved de ti Stammers Skjæbne just efter disses Bortforelse havde gjort sig skyldig i det dybeste, gyseligste og mest himmelraabende Frafald fra Gud, et Frafald, hvori den væsentlig endnu i dette Øieblik fremturede. En heftig Forskrækkelse og en dyb Bekymring greb den unge Konges ømme Hjerter, da alt dette paa een Gang med forfærdelig Klarhed traadte frem for hans Sjæl, men tillige ogsaa en mægtig Trang til at ydmyge sig for Herren paa det Dybeste, en inderlig og brændende Længsel efter at afværge sit Riges truende Undergang, om dette endnu var muligt, eller ifald det ikke mere skulde være muligt, efter idetmindste at opholde og forhale den og at forhindre Israels totale Undergang ved selv at omvende sig af *ganske* Hjerter til Herren og ved at føre sit faldne Folk tilbage til ham og et fast Forsæt om at ofre denne Opgave al sin Kraft og hele sit Liv. Den Time, i hvilken Josias hørte Loven forelæse, var afgjørende for hele den øvrige Del af hans Liv og gav hans Regjering dens eiendommelige Præg. Hvad Kongen hidtil havde været og gjort, havde kun været et Forspil og en Indledning til, hvad han nu blev og gjorde, thi nu først havde han faaet baade den faste Regel og Rettesnor, efter hvilken han kunde leve og handle, og en mægtigt Impuls, der aldrig blev svagere, thi det indtryk, han havde modtaget, var et uudsletteligt. Moses's Lovbog blev fra nu af hans ufravigelige Ledestjerne, og at gjøre dens Fordringer i Stort og Smaat gjældende i sit eget og i sit Folks Liv for, saavidt muligt, at frelse det fra den kommende Dom, blev alle hans Bestræbelsers Formaal. Derfor se vi ogsaa Kongernes Bøgers Forfatter der, hvor han slutter sin Beretning om Josias's Regjering, give denne Konge det Skudsmaal, at der ikke havde været nogen Konge før ham, der havde omvendt sig til Herren af sit ganske Hjerter og af sin ganske Sjæl og af al sin Styrke *efter hele Moses's Lov*, og at der efter ham ingen opstod som han. Men den Time, i hvilken Safan forelæste af Loven for Kongen, var endnu mere. Man kan kalde den Fødselstimen for det jødiske Folk, dets bedre Del, *saaledes som denne i stigende Maal fremstiller sig for os i Judariget's sidste Dage, i Exilet og efter Exilet, eller som et Lovens, et Lovbogens, et Skriftens Folk*, som et Folk, der med Strenghed søgte at indrette al sin Færd efter Lovens Forskrift og heller vilde ofre sit Liv end opgive en Tøddel deraf. (Naar denne Karakter hos en stor, den største Del af Folket mere og mere udartede til en hykkelsk Farisæisme, der silede Myg og slugte Kameler, saa har hverken Loven eller Josias Skylden herfor, men dette er at tilskrive den Omstændighed, at det jødiske Folk i det Hele, som Folk, siden Usias's Dødsaar laa under Forhærdelsens Dom, saa at det ikke mere kunde skifte Sind, men kun Fordærvsens Form). Josias's Sjæl var den, hvori den Forvandling, der foregik

med Israel, først indtraadte; fra den udbredte sig den nye Aand, der greb Folket, lig en Surdeig trinvis til en stedse videre Kreds, paa Josias's egen Tid dog endnu kun til forholdsvis Faa, idet hans Bestræbelser hos den største Del af hans Samtidige enten bleve ganske uden Resultat eller dog kun frembragte en overfladisk eller udvortes Forandring, medens Hjertet blev det samme. Det senere Israel har ogsaa haft den klareste Bevidsthed om det Epokedannende i det store Moment, som vi have omtalt, og i de Begivenheder, der umiddelbart sluttede sig til det og vare dets nærmeste Frugter. Naar Ezechiel i Begyndelsen af sin Bog (Ez. 1, 1) betegner det Aar, hvori han blev kaldet til Profet, først som det *tredivte* Aar slethen og dernæst som det femte efter Jojakims Bortførelse i Landflygtighed, saa betragtede han det attende Aar af Josias's Regjering ligefrem som Begyndelsen af en ny Æra, thi det femte Aar efter Jojakims Bortførelse er nøiagtig det tredivte efter Begivenhederne i Josias's attende Aar. Og den samme Betragtning har med og efter ham den senere jødiske Synagoge udtalt.

Vi mindes, naar vi stille os den Scene for Øie, som bliver antydet i 2 Kgb. 22, 10 og 11 og 2 Krøn. 34, 18 og 19, en Scene værdig til at blive fremstillet af den største Maler, uvilkaarlig om en anden Scene, der ligeledes fortjente, at en stor Maler gjorde den til Gjenstand for sin Kunst; jeg mener den Scene, som fremstilles i Jer. 36, 21-25, da den jødiske Øverste Jehudi oplæste for Kong Jojakim, Josias's Søn, af Jeremias's Spaadomsbog, og Kongen efter en Stund at have hørt paa Oplæsningen ikke alene ikke forfærdedes og sønderrev sine Klæder (hvad heller ikke de Øverster gjorde, som omgave ham), men omvendt, fuld af Harme over og Foragt for det profetiske Ord, der truede Israel med Undergang, ifald det ikke omvendte sig, skar Bogen i Stykker med en Pennekniv, kastede den paa Ilden og lod den blive fortæret deraf, og det tiltrods for, at tre af Øversterne indstændig bade ham om, at han ikke maatte lade den opbrænde. Disse to paa een Gang til hinanden svarende og hinanden aldeles modsatte Scener kaste, just fordi den ene er den andens Modbillede, Lys paa hinanden, og i dem fremstiller den jødiske Stats sidste Tid sig baade i sine Modsætninger og i sine Vendepunkter. *Hist* den blide, fromme og for Guds Ord modtagelige Fader, forfærdet over de Moselovens Trusler, han hører, sønderreven af Smerte ved Tanken paa Israels store Syndeskyld og de rædsomme Straffedomme, det gaar imøde, og sønderrivende sine Klæder som Tegn paa sin Smerte; *her* den ugudelige Søn, en haard og mørk Tyran, rasende over og fuld af Foragt for de profetiske Revselsler, Formaninger, Advarsler og Trusler, han har hørt, og som i Grunden kun vare en Gjentagelse af de mosaiske, sønderkjærende den Bog, der indeholdt dem, og kastende den paa Ilden. Hist en from, gudfrygtig Embedsmand, der ganske deler sin Konges Sindelag, og Følelser; her Øverster, som vistnok indstændig bede Kongen om, at han ikke maatte opbrænde Profetens Bog, men som dog ligesaalidt, som han selv, blive forfærdede over dens Indhold og sønderrive sine Klæder*). Og - for endnu ogsaa at tale om de Begivenheder, der fulgte umiddelbart ovenpaa de to Scener, idet ogsaa de korrespondere med og staa i Modsætning til hinanden - hist Faderen, der i sit Hjertes dybe Bekymring straks efter Oplæsningen sender nogle af sine høieste Embedsmænd til Profetinden Hulda for at faa Lys og Trøst af Herren gennem hendes Mund (2 Kgb. 22, 12 ff. 2 Krøn. 34, 20 ff.); her Sønnen, der efter at have tilintetgjort den profetiske Bog, der var bestemt til at oplyse ham og føre ham tilbage til Herren, giver tre høiestaaende Mænd den Befaling, at gribe dens Forfatter, Profeten Jeremias, og hans Skriver, Baruch (Jer. 36, 26), idet han vilde lade dem dræbe. Endelig den første Scene og hvad der umiddelbart fulgte paa den, forefaldende i det store Reformationsaar, den anden scene og hvad der sluttede sig til den, forefaldende i Jojakims femte Aar (Jer. 36, 9), d. v. s. i Aaret efter det epokedannende Aar, hvori Israels syttiaarige babyloniske Trældom tog sin Begyndelse (Jer. 25, 1 ff.).

Man kan spørge og har virkelig spurgt, hvorledes man skal forklare sig den Kjendsgjerning, at Josias blev saa dybt rystet ved at høre Safan forelæse af Moseloven? Skede dette, fordi det Forelæste var ham noget ganske Nyt, som han forhen aldrig havde læst eller hørt forelæse, hvad enten han nu var ganske ubekjendt med Lovbogen, idet han kun ad mundtlig, traditionel Vei var bleven undervist i Loven, eller han vistnok besad en Afskrift af Loven, men kun endnu ikke havde gennemlæst den? Eller skede det, fordi han før vistnok havde læst den igjennem, men ikke med den rette Opmærksomhed? Eller var det den Omstændighed, at det var af det ældgamle autentiske Tempelexemplar eller endog af Moses's Autograf, Safan forelæste, som gav Lovens Ord den Kraft, hvormed de virkede paa Kongens Hjerte? Eller var endelig Intet af alt dette Aarsagen til hans Rystelse, men have vi i den kun et mærkeligt Exempel paa den Erfaring, at noget oftere Læst eller Hørt undertiden, naar det læses eller høres paany, pludselig gjør et Indtryk, som det hidtil ikke havde været istand til at frembringe, og isærdeleshed, at et forhen oftere læst eller hørt Gudsord undertiden, læst eller hørt paany, paa een Gang ved Guds Aands Indvirkning formaar at frembringe et saadant Indtryk? At en Josias, der dog vilde reformere efter Loven og allerede i en Række af Aar virkelig havde reformeret efter den, endnu ikke skulde have læst Lovbogen, hvoraf der dog dengang, som vi have seet, gaves en Del Afskrifter, Afskrifter, af hvilke flere eller dog enkelte uden Tvivl befandt sig i Presteskabets Hænder, med hvilket hans Reformationsbestræbelser bragte ham i nær Forbindelse, dette er lidet rimeligt. Og ligesaa urimeligt er det, at Josias endnu ikke skulde have læst Loven igjennem, eller at han ikke skulde have læst den igjennem med den tilbørlige Opmærksomhed. Vi tage neppe fejl, naar vi for at forklare Tildragelsen forbinde, hvad vi have sagt om den sidstomtalte Erfaring, med den Omstændighed, at det var det autentiske Tempelexemplar og specielt .den mosaiske Autograf, hvoraf Safan læste for Kongen. Denne særegne, betydningsfulde Omstændighed var det, som under den Helligaands Medvirkning gav Lovgiverens i sig selv rystende Ord den overordentlige Kraft, hvormed de dengang virkede paa Kongens modtagelige og vel forberedte Hjerte.

*Man faar, naar man læser Jer. 36, 24, uvilkaarlig det Indtryk, at Jeremias i Jer. 36, 21-25 har havt den i 2 Kgb. 22, 10 f. og 2 Krøn. 34, 18 f. omtalte Scene for Øie og villet fremstille den Scene, han skildrer, som dens Modstykke. Ogsaa i Jer. 22, 13-19 stiller Profeten Josias og Jopakim i Modsætning til hinanden (s. især V. 15-17)

IV.

Det Første, Josias gjorde, efterat han havde lagt sin dybe Smerte og Sorg over, hvad han havde hørt, for Dagen, var, at han sendte et stort, højtideligt Gesandtskab til Profetinden Hulda. - Han havde hørt om, med hvor store Straffedomme Loven truede Israel for det Tilfælde, at det faldt fra Herren og brød Pagten, og han maatte være *saare* bange for, at dens Trusler skulde gaa i Opfyldelse paa ham og hans Folk, da dette havde gjort sig skyldigt i det forfærdeligste Frafald og Pagtesbrud og væsentlig endnu befandt sig midt deri, og da Gud ved sine tidligere Straffedomme over Pagtesfolket og især ved den store Straffedom over de ti Stammer havde vist, at hans Trusler ikke vare tomme Ord. Men sikker paa, at de vilde blive opfyldte, var han dog ikke. Herren kunde maaske dog endnu tage ham og Folket til Naade, naar de ret dybt ydmygede sig for ham og omvendte sig til ham af sit ganske Hjerte, og Straffedommene saaledes endnu afværges. I sin med Tro og Haab blandede Angest og Bekymring vilde han derfor gjerne vide, om de vare aldeles uafvendelige eller ei, og hvorledes han og hans Folk havde at bære sig ad, ifald de endnu skulde kunne blive afværgede. Vistnok talte Lovbogen selv om Herren som en naadig og barmhjertig Gud i Almindelighed; men dette var dog i det foreliggende Tilfælde, hvori Synden og Skylden var saa uendelig stor og svær, ikke tilstrækkeligt for ham, og hertil

kom endnu, at Moses havde forkyndt, at Israel først efter de store Straffedomme, der skulde træffe det for dets Frafald, vilde omvende sig og blive taget til Naade (5 Mos. 30, 11f. 31, 16 ff. 32, 11f.). Og vistnok viste Loven, hvad der var at gjøre, men det var dog godt at høre det umiddelbart af Guds Mund. De, hos hvem Josias alene kunde erfare, hvad han gjerne vilde vide, vare *Profeterne*. Disse vare Guds Mund. Til dem havde den samme Moses, hvis Trusler havde rystet ham saa stærkt, henvist Folket for alle de Tilfælde, hvori det trængte til særlig guddommelig Oplysning og Raad, idet han tillige havde forjettet det, at Gud aldrig vilde lade det mangle dem (5 Mos. 18, 9-22). Til det profetiske Ord havde efter Moses, ogsaa Profeterne selv henvist som til en Lysets og Trøstens Kilde i Trængsel og Angest (Jes. 8, 17-20). Til Profeterne havde endelig tidligere fromme Konger henvendt sig i sin Nød, f. Ex. Hiskias, Josias's Oldefader, som dengang, da Rabsake stod med en stor assyriske Hærafdeling foran Jerusalem og haanende opfordrede det til Overgivelse - et Moment, hvori det jødiske Folks Bortførelse i Landflygtighed syntes at være næsten uundgaaelig -, havde sendt et Gesandtskab i Sørgeklæder til Profeten Jesaias for at bede ham om hans Forbøn for Folket (2 Kgb. 19, 2 ff. Jes. 37, 2 ff.). Men Profeter vare i Josias's attende Aar forhaanden i Israel, thi dengang levede og virkede efter al Rimelighed endnu Habakuk og Zafanja og ganske sikkert Jeremias og Profetinden Hulda og, som det synes efter den Bemærkning af Kongernes Bøgers Forfatter, at Josias med Presterne og *Profeterne* og hele Folket drog til Herrens Tempel for der at lade Folket fornye Pagten med Gud (2 Kgb. 23, 2), endnu flere andre. At Josias nu ikke sendte Bud til *Jeremias*, der allerede i fem Aar havde virket iblandt Folket, men til *Profetinden Hulda*, den tredie af de tre Profetinder, som nævnes og omtales i det gamle Testament, det har ikke sin Grund deri, at Jeremias dengang endnu ikke virkede i Jerusalem, men i sin Fødeby Anathoth, thi Jeremias har aldrig virket her, men udelukkende og fra Begyndelsen af i Hovedstaden, men enten deri, at han dengang just var fraværende i Anathoth, hvor han egentlig boede, og hvorhen han derfor oftere begav sig til sine Slægtninge (Jer. 11, 21-23. 12, 6), eller fordi han dengang endnu var temmelig ung (Jer. 1, 6 f.) og derfor mindre anset, eller ogsaa simpelthen, fordi Hulda var den nærmeste, som Kongen kunde ty til; hendes Mand var Opsynsmand enten over de i Templet opbevarede Presteklæder eller ogsaa over den kongelige Garderobe, og hun boede i selve Jerusalem, i den anden eller nedre Stad, der laa paa Høien Akra (2 Kgb. 22, 14. 2 Krøn. 34, 22) -, og fordi hun tillige stod i høi Anseelse. - Ligesom Hiskias havde sendt et stort og høitideligt Gesandtskab til Jesaias, saa sendte ogsaa Josias et saadant Gesandtskab til Hulda. Sendebudene vare ikke færre end fem, lutter mere eller mindre anseede Mænd, iblandt dem de to første Mænd i Staten efter Kongen, Ypperstepresten Hilkias og Skriveren Safan, Ahikam, en anden Safans Søn, Jeremias's Ven og hans Beskytter under jojakim (Jer. 26, 24), den samme, hvis Søn Gedalja af Nebukadnezar blev sat over alle de Jøder, som den babyloniske Konge efter Jerusalems Ødelæggelse lod blive tilbage i Landet. Man ser af Sendebudenes Tal og høie Stilling, hvor alvorlig den fromme Konge tog Sagen, og hvilken overordentlig Vegt han lagde paa det profetiske Gudsord, hvis menneskelige Organ her var en Kvinde og en Mands Hustru, der beklædte et ganske underordnet Embede. Det var efter hans Trø ikke til hende, men til Herren, til Gud, at han sendte Gesandtskabet. Og om den samme ydmyge Tro vidne ogsaa de Ord, hvormed han sendte dem: "Gaar hen, adspørger Herren for mig og for Folket og for hele Juda angaaende denne Bogs Ord, som er funden; thi stor er Herrens Vrede, som er optændt mod os, fordi vore Fædre ikke have været lydige mod denne Bogs Ord og gjort Alt, hvad der er os foreskrevet" (2 Kgb. 22, 13 sml. 2 Krøn. 34, 21). Huldas ophøiede og majestætiske Tale til Josias's Sendebud, der i alt Væsentligt er en fri profetisk gjenlyd af selve de mosaiske Trusler, Kongen havde hørt forelæse, saa den forudsætter, at Profetinden var bekendt med Mosebøgerne, bestaar af to Dele. I den *første* Del faar den Spørgende Svar paa sit Spørgsmaal angaaende *Folkets Skjæbne*, og dette Svar er intet

Andet end en simpel og ligefrem Erklæring, at alle Lovbogens Trusler skulde blive opfyldte paa Jerusalem og dens Indbyggere efter hele sin Strenghed formedelst det forfærdelige Afguderi, hvori de havde gjort sig skyldige. ”Siger til den Mand, som har sendt Eder til mig”, saaledes begynder Erklæringen: Saa siger Herren: Se jeg fører Ulykke over dette Sted og over dets Indbyggere; alle de Bogens Ord, som Judas Konge har læst; fordi de have forladt mig og brændt Røggelse for andre Guder for at opirre mig med alt sine Hænders Verk; og min Vrede er optændt mod dette Sted, og den skal ikke udslukkes” (2 Kgb. 22, 15-17. 2 Krøn. 34, 23-25). *Hovedstaden og dens Indbyggere* blive her *alenenævnte* baade som Gjenstande for Straffen og som de, der have paadraget sig den ved sin Synd, fordi Jerusalem i Manasses og Amons Tid have været Fordærvsens Centralpunkt (sml. Mich. 1, 5). Resten af Judariget skulde naturligvis heller ikke blive forskaanet, Den *anden* Del af Huldas Tale gjælder *den spørgende Konges Person*, og i den forjettes ham, at han for den Adfærds Skyld, han havde vist, da han hørte, hvad Herren i Loven havde talt om Jerusalem og dets Indbyggere, ikke skulde faa se de store Straffedomme, der skulde komme over dem, idet han skulde dø før deres Indtræden. ”Og til *Judas Konge*, som sendte Eder for at adspørge Herren”, hedder det i denne Del, ”til ham skulle I sige saaledes: Saa siger Herren, Israels Gud: Angaaende de Ord, som du har hørt, - efterdi dit Hjerte blev blødt, og du ydmygede dig for Herrens Ansigt, da du hørte, hvad jeg har talt mod dette Sted og mod dets Indbyggere, at de skulle vorde til Ødelæggelse og til Forbandelse, og du sønderrev dine Klæder og græd for mit Ansigt, saa har ogsaa jeg hørt, siger Herren. Derfor, se, jeg vil samle dig til dine Fædre, og du skal samles med dem i dine Grave (i Kongegravene) i Fred, og dine Øine skulle ikke se al den Ulykke, som jeg vil føre over dette Sted” (2 Kgb. 22, 18-20. 2 Krøn. 34, 26-28). Ved dette profetiske Ord blev Kong Josias's Liv sat til et Værn for Folket imod de frembrydende Straffedomme. Saalænge dette kostbare Liv varede, kunde Folket være sikkert for dem, men ogsaa kun saa længe. Intet Under derfor, at det, efterat Kongen var falden i Slaget ved Megiddo - en Død, der forøvrigt ingeni lunde stod i Modsigelse med Huldas Forjettelse, at han skulde dø i *Fred*, idet denne Forjettelse kun skulde sige, at han ikke vilde opleve de Straffedomme, der skulde ramme Jerusalem -, sørgede saa dybt over hans Tab. Det var jo ikke blot en god og from, ja en mageløs Konge, som det havde tabt i ham, men ogsaa den Mand, hvis Liv havde opholdt Straffedomenes Komme. Mørke Anelser om, at de nu var nær forhaanden, gik derfor dengang endog gennem den dorske og forhærdede store Masses Hjerter, og det saa meget mere, som jo Tidens Tegn sagde det samme, som Huldas Spaadom. Man var med Tabet af Slaget og Kongens Død kommen under Ægyptens Herredømme og derved dragen med ind i dette Riges Kamp med Verdensriget hinsides Eufraat. Og man tog ikke fejl. Fire Aar efter Josias's Død stod Nebudkadnezar allerede i Jerusalem og indtraadte den syttiaarige babyloniske Trældomstid. Den fromme Konges Død havde virkelig været Signalet til Dommens Begyndelse.

V.

Hulda havde svaret paa Josias's Spørgsmaal angaaende den Skjæbne, der ventede hans Folk, *paa det mest Bestemte*, at Herrens Vrede, som var optændt mod det for dets Frafalds og Afguderies Skyld, *ikke vilde udslukkes*, at i Kraft af den *alle de Lovbogens Trusler, han havde hørt, vilde gaa i Opfyldelse paa det*, og at det følgelig skulde rammes af store og forfærdelige Ulykker. Man skulde derfor have ventet, at Kongen vilde have opgivet, omend med dyb Bekymring og bitter Smerte, ethvert Forsøg paa at afværge de Straffedomme, der forestod det, og bøiede sig under og hengivende sig i Guds uforanderlige Vilje, været fornøiet med den Forjettelse, han personlig havde faaet, at Straffedommene ikke skulde indtræde, saalænge han levede, og at han saaledes ikke skulde

faa se dem. Saaledes havde jo hans Oldefader Hiskias gjort, da han paa Profeten Jesaias's Forkyndelse, at alle de Skatte, som han og hans Fædre havde samlet, engang skulde bortføres til Babylon, og at nogle af de Sønner, som skulde udgaa af ham, skulde blive Hofbetjente i den babyloniske Konges Palads, havde svaret: "Herrens Ord, som du har talt, er godt". "Er det ikke godt, naar der skal være Fred og Tryghed i *mine* Dage" (2 Kgb. 20, 17-19; sml. Jes. 39, 6-8). Men vi se Josias omvendt opbyde Alt for at bringe sit Folk til en grundig og fuldstændig Omvendelse og derved afvende fra det den Skjæbne, som ventede det baade efter Lovbogens Trusler og Huldas profetiske Ord. Saa bestemt og saa ubetinget, som dette sidste end lød, Herren var dog "en barmhjertig og naadig Gud, langmodig og rig paa Miskundhed og Sandhed", en Gud, som "bevarer Miskundhed imod tusinde Led" og "forlader Misgjerning, Overtrædelse og Synd". Dette havde han jo selv i egen Person erklæret for Moses dengang, da han efter Israels første Frafald og Pagtesbrud ved Sinai aabenbarede sin Herlighed for ham (2 Mos. 34, 6 f.), og dette havde han ogsaa mangfoldige Gange bevist i Gjerning gennem hele dets Historie, ligefra hint første Frafald af, da han paa Moses's Forbøn "fortrød det Onde, som han havde talt om at gjøre mod sit Folk, og ikke ødelagde det (2 Mos. 32, 14. 10), indtil dette Øieblik. Og ogsaa under Josias's Oldefader, Hiskias, havde han jo paa det mest Bestemte og aldeles ubetinget udtalt gennem Profeten Michas Mund, at for det jødiske Folks Lederes Skyld skulde "Zion pløies som en Ager, og Jerusalem vorde Grusdynger, og husets Bjerg til Skovhøie" (Mich. 3, 12; sml. Jer. 26, 18). Og dog havde han, da Hiskias og hele Juda gjorde Bod og "frygtede ham og bønfuldt Ham, ikke ladet dette Ord gaa i Opfyldelse, idet han "angrede den Ulykke, som han havde talt imod dem" (Jer. 26, 19). Ja, endog den hedenske Verdensstad Ninive, hvis Ondskab, ligesom fordem Sodom og Gomorrhas Synd, var stegen op for hans Ansigt (Jon. 1, 2, sml. med 1 Mos. 18, 20 f.), og som han derfor aldeles bestemt og ubetinget havde ladet forkynde ved Profeten Jonas, at den, lig hine to Stæder, skulde blive "omstyrtet" inden firti Dage (Jon. 3, 4 sml. med 1 Mos. 19, 21. 25. 29), endog denne Stad havde han skaanet, da dens Indbyggere omvendte sig, idet han ligeledes "angrede det Onde, han havde talt om at gjøre dem (Jon. 3, 10). Tanker, som disse, rørte sig uden Tvivl i den fromme Konges Hjerter, efterat Huldas Ord vare blevne ham meddelte. Kjærlighed til hans Folk lod ham haabe Alt, haabe mod Haab, haabe, hvor der, som det syntes, Intet mere var at haabe.

Det første Middel, som Josias anvendte for at bringe det jødiske Folk tilbage til Herren og derved forebygge dets Undergang, var det, at *han lod det paa det Høitideligste fornye den Pagt, som Herren havde sluttet med dets Fædre ved Sinai paa Lovens Grund*, og som det i det manasseske Tidsrum saa skammelig havde brudt.

En Fornylse af den sinaitiske Pagt var dengang ikke noget Nyt i Israel. - Allerede efter Folkets første Frafald og Pagtesbrud i Slutningen af de firti Dage, hvori Moses var paa Bjerget hos Gud, var denne Pagt bleven gjenoprettet ved dets Bod (2 Mos. 33, 4-6) og ved Herrens Tilsagn, at han i egen Person skulde gaa med det og føre det ind i Hvilens Land, Kana'an (2 Mos. 33, 14), en Gjenoprettelse, paa hvilken efter Herrens Forjættelse endnu en anden, til Israels fremtidige Opfyldelse af Loven knyttet skulde følge, nemlig en faktisk ved store, uhørte Undergjerninger (2 Mos. 34, 10 sml. med 11-26). Senere, i det firtiende Aar efter Udgangen fra Ægypten, paa den Tid, da den gamle Slægt noget nær var uddød, og den unge stod i Begreb med at drage ind i Kana'an, havde Moses ladet denne Slægt fornye den med dens Fædre ved Sinai sluttet Pagt paa Moabs Sletter (5 Mos. 28, 69-30, 20). Og ligesaa var den samme Pagt bleven fornyet efter Indtagelsen af Kana'an i Slutningen af Josvas Liv (Jos. 24, s. især v. 25). Endelig var den ogsaa tvende Gange bleven fornyet i Judariget. Første Gang var dette skeet efter Frafaldet under Rehabeam og Abiam, af Aser, den første blandt de reformatoriske Konger, som Judariget fik, ifølge

Asarjahu's, Odeds Søns, rystende profetiske Tale til ham og hans Folk (2 Krøn. 15, 1-7). "Og de indgik Pagt", siger Krønikebøgernes Forfatter, som har berettet om denne Pagtesfornyelse, "om at ville søge Herren, deres Fædres Gud, af sit ganske Hjerte og sin ganske Sjæl. Og hver den, som ikke søgte Herren, Israels Gud, skulde dræbes, baade Liden og Stor, baade Mand og Kvinde. Og de svore Herren Troskab med høi Røst og med Jubelraab og under Trompeters og Basuners Lyd. Og hele Juda glædede sig over Eden; thi af sit ganske Hjerte havde de svoret, og med sin ganske Vilje søgte de ham. (2 Krøn. 15, 12-15). Anden Gang var den sinaitiske Pagt bleven fornyet i Judariget efter Frafaldet under Joram, Ahasja og Athalja, et Frafald, der var blevet fremkaldt ved Jorams Giftermaal med Ahabs og Jesabels Datter Athalja, idet dette Giftermaal havde bragt det ahabske Huses Ba'alstjeneste ind i den davidiske Æt og det jødiske Folk og ført hin lige til Afgrundens Rand. Dengang havde det været en Prest, Ypperstepresten Jojada, gjennem hvem Pagten var bleven fornyet. Jojada havde ladet den unge, syvaarige Konge Joas og hans Folk fornye den og desforuden ogsaa slutte en Pagt med hinanden, fordi Folket under Athalja havde vist sig troløs mod Davids Slægt. "Og Jojada", hedder det i Kongernes Bøger om disse to Pagter, "sluttede Pagten mellem Herren og Kongen og Folket, at de skulde være Herrens Folk, og mellem Kongen og Folket" (2 Kgb. 11, 17 sml. 2 Krøn. 23, 16, hvor Jojada tillige bliver fremstillet som Herrens Repræsentant). - Imidlertid var dog Pagtesfornyelsen i Josias's attende Aar, den sjette og næstsidste af de syv Pagtesfornyelser, der fandt Sted i Israel mellem Moses og Nehemias eller i den gammeltestamentlige Aabenbaringstid (den syvende og sidste var den skriftlige under Nehemias, Neh. 2) uden Tvivl høitideligere, mere storartet og mere gribende, end alle de foregaaende, ganske i Overensstemmelse med Tidsomstændighedernes Eiendommelighed og især med deres Alvor. Dengang var jo det dybeste, forfærdeligste og tillige længste Frafald og Pagtesbrud, hvori Israel nogensinde havde gjort sig skyldigt, gaaet forud, og tilintetgjørende Straffedomme netop bleve Pagtesfolket forkyndte paa det mest Bestemte og Ubetingede, og det saadanne, som skulde træffe det straks efter den daværende Konges Død, der kunde indtræde meget snart. Man stod saaledes lige foran Undergangen. Pagten blev fornyet med Jerusalems og Templets Ødelæggelse, med den jødiske Stats Tilintetgjørelse og det jødiske Folks Adspredelse for Øie. Og hertil kom endnu det nylig gjenfundne Tempeleksemplar af Lovbogen med sin Belysning af og sit Vidnesbyrd imod det Pagtesbrud, som man havde begaaet, og sine Trusler for dette Pagtesbruds Skyld, og at man havde en Konge, som var rystet i sit Inderste ved, hvad han havde maattet høre, og ved Situationens truende Karakter, og som derfor ogsaa tog Sagen med det dybeste, mest indtrængende Alvor.

Pagtesfornyelsen under Josias gik efter Kongebøgernes og Krønikebøgernes Fremstilling for sig paa følgende Maade:

Kongen lod først og fremst alle Landets Ældste kalde sammen som Folkets Repræsentanter, idet jo Fornyelsen af Pagten angik hele Folket (2 Kgb. 23, 1. 2 Krøn. 34, 29). Foruden dem strømmede dog ogsaa en stor Mængde Indvaanere af Landet og især Indbyggere af Hovedstaden sammen for, saa vidt muligt, at være nærværende ved, hvad der skulde foregaa, og deltage deri. Josias drog derpaa med de Ældste, med Presterne og Leviterne, med Profeterne, iblandt hvilke uden Tvivl den unge Jeremias og efter al Sandsynlighed ogsaa Zefanja var¹⁾, og med hele den forsamlede Folkemasse op til Templet, rimeligvis under Afsyngelse af Psalmer, der passede til det, man havde fore, Kongen og ikke faa Andre sikkert tillige med dyb Hjertebevægelse. Toget var saa stort, at de to hellige Historiekrivere kunde sige, at "alle Judas Mænd og alle Jerusalems Indbyggere", at "alt Folket, baade Smaa og Store," deltog i det. De Ældste og endel Prester og Leviterne fyldte den indre Forgaard, og her vare vist ogsaa Profeterne, der jo efter Josias's Tanke skulde faa og ogsaa virkelig fik en saa betydelig Andel i hans Reformation,

- Jeremias tillige som Prest og Zefanja tillige som Medlem af det davidiske Hus (s. Jer. 1, 1 og Zef. 1, 1). Den ydre Forgaard optoges af saa Mange af Folkemassen, som den kunde rumme, medens de Øvrige bølgede foran Templet. Nu blev den Lovbog, som var bleven funden i Helligdommen, og hvis Opdagelse havde givet Stødet til Alt, hvad der nu foretoges, oplæst for Forsamlingen, idet Folket jo skulde bringes til klar og levende Bevidsthed baade om, at det havde overtraadt Lovens Bud og derved brudt Pagten med Herren, og om, hvad det var, som det nu paany skulde forpligte sig til at overholde, og idet det tillige skulde rystes ved Lovens Trusler og lokkes ved dens Forjættelser, forat dets Pagtesfornyelse kunde blive en, saavidt muligt, hjertelig og alvorlig. Det var uden Tvivl en af Presterne, der oplæste Lovbogen eller, som Kongebøgernes og Krønikebøgernes Forfattere der, hvor de fortælle om Fornyelsen af Pagten, kalde den, "Pagtens Bog" (2 Kgb. 23, 2. 2 Krøn. 34, 30) paa Kongens Befaling, ikke Kongen selv²⁾; thi efter Lovens egen Bestemmelse skulde *Presterne* hvert syvende Aar, i Henstandsaaaret, paa Løvsalernes Høitid oplæse Loven for hele Folket (5 Mos. 31, 10 ff.). Og naturligvis var det ikke alle Love i Mosebøgerne og endnu mindre de fem Mosebøger, som bleve oplæste; thi dette var ikke alene aldeles unødvendigt, men det vilde ogsaa af nærliggende Grunde i høi Grad have svækket Indtrykket af det Oplæste. Det var vist kun enkelte Partier af Mosebøgerne, de Partier, som indeholde Lovens Sum samt dens Formaninger, Forjættelser og Trusler, der bleve oplæste, Partier som de ti Bud i 2 Mos. 20, 2-17 og Pagtesbogen i 2 Mos. 20, 22-23, 33, paa hvis Grundvold Pagten ved Sinai var bleven afsluttet (2 Mos. 24, 7 f.), og fremdeles som 3 Mos. 26 og som 5 Mos. 5-30. Paa Oplæsningen af Pagtens Bog fulgte den egentlige Pagtesfornyelse, som Kongen selv foretog fra den Forhøining, hvorpaa de jødiske Konger pleiede at staa, naar de bivaanede Gudstjenesten. Den bestod deri, at Kongen med høi Røst spurgte Folkets Repræsentanter, de Ældste, og vel ogsaa alle de Andre, som vare forsamlede i de to Forgaarde, om de fra nu af vilde "vandre efter Herren og tage Vare paa hans Bud og hans Vidnesbyrd og hans Forskrifter af ganske Hjerter og af ganske Sjæle", idet de vilde holde alle de Love, der vare optegnede i den Lovens Bog, som netop var bleven oplæst for dem (2 Kgb. 23, 3. 2 Krøn. 34, 31), og at han, efterat de havde svaret: Ja, lod dem aflægge en høitidelig Ed paa, at de vilde gjøre dette (s. 2 Krøn. 15, 12-14 og sml. Josv. 24, 21 f. 24 og 5 Mos. 29, 11. 13. 18. 20). Hele Akten blev ledsaget af allehaande Ofre (sml. 2 Mos. 24, 5. 2 Krøn. 15, 11) og rimeligvis ogsaa af Bøn og Psalmesang.

1) Ogsaa Habakuk, rimeligvis en Levit, var vel iblandt dem og ligesaa den Urias fra Kirjath Jearim, som spaaede under Jojakim og blev dræbt af denne Tyran. S. Jer. 26, 20-23.

2) Ordene: og han (Kongen) oplæste for deres Øren alle Ordene i Pagtens Bog" i 2 Kgb. 23, 2 og 2 Krøn. 34, 30 fordrer ikke, at Kongen i egen Person har oplæst Lovbogen. Det kunde siges, at han oplæste den, fordi han var Oplæsningens Ophavsmand.

Umiddelbart efter Pagtesfornyelsen fik de dalevende Profeter, der, som vi have seet, havde været nærværende ved den - en betydningsfuld Omstændighed! - og iblandt dem isærdeleshed den Profet, som skulde blive hele det følgende Tidsrums Hovedprofet, Jeremias, det Hverv at drage omkring i Jerusalems Gader og i Landets øvrige Stæder og overalt med høi Røst forkynde, at Alle maatte vende tilbage til den Pagt med Fædrene, som de havde forladt, om de, om Folket skulde undgaa den Forbandelse, hvormed Loven havde truet enhver Pagtesbryder, og den Skjæbne, som tidligere Slægter og isærdeleshed de ti Stammer havde fristet til Straf for sit Pagtesbrud. Vi erfare denne mærkelige Kjendsgjerning af det ellefte Kapitel af Jeremias's Bog. I dette Kapitels otte første Vers

hedder det nemlig: ”Det Ord, som skede til Jeremias fra Herren, saalydende: *Hører* (I Profeter) *denne Pagts Ord, og taler til Judas Mænd og til Jerusalems Indbyggere. Og du (Jeremias) skal sige til dem: Saa siger Herren, Israels Gud: Forbandet være den Mand, som ikke hører denne Pagts Ord, som jeg bød Eders Fædre paa den Dag, jeg førte dem ud af Ægyptens Land, af Jernovnen, idet jeg sagde: Hører paa min Røst og gjør disse Ting efter Alt, hvad jeg byder Eder, saa skulle I være mig et Folk, og jeg, jeg vil være Eder en Gud, - forat jeg kan holde den Ed, jeg svor Eders Fædre, at ville give dem et Land, som flyder med Melk og Honning, saaledes som det sees paa denne Dag. Og jeg svarede og sagde: Amen, Herre ! - Og Herren sagde (fremdeles) til mig: *Udraab alle disse Ord i Judas Stæder og paa Jerusalems Gader og Hører denne Pagts Ord og gjør derefter!* Thi jeg vidnede for Eders Fædre paa den Dag, jeg førte dem op fra Ægyptens Land, indtil denne Dag, tidlig og idelig, idet jeg sagde: Hører paa min Røst! Men de hørte ikke og bøiede ikke sit Øre til, men vandrede hver i sit onde Hjertes Stivhed; saa lod jeg komme over dem alle denne Pagts Ord, som jeg havde befale dem at gjøre, og som de ikke havde gjort”. At Jeremias og de øvrige Profeter have fuldbyrdet det Hverv, som de efter disse Ord fik af Herren, forstaar sig af sig selv, og vi have saaledes at tænke os dem og isærdeleshed Jeremias dragende omkring i Landet og overalt oplæsende Loven, de samme Dele af den, der bleve oplæste ved Pagtesfornylelsen, og ledsagende Oplæsningen med de mest indtrængende Formaninger og Advarsler og uden Tvivl ogsaa bedende for og med dem*), de talte til. Først derved blev Pagtesfornylelsen en, der omfattede det hele Folk, og først derved kom der saa vidt Liv og Sandhed i den, som dette ved Folkets dybe Fordærvelse var muligt.*

*Jeremias fremtræder paa mange Steder i hans Bog som en Mand, der flittig og ivrig bad for sit Folk. S. Jer. 4,10. 11,14. 14, 7-9. 11.13. 19-22. 15,1 og især 18, 20.

At Kongen og Presternes fælles Bestræbelser ikke bleve uden Frugt, idet ved dem en stærk og levende Bevægelse i Retning mod Gud kom til at gaa gjennem det jødiske Folk, derom vidne de ømme og bønfyldte Ord, som Jeremias lader det udtale til Herren og om ham i Pagtesfornylelsens Epoke : ”*Min Fader! Du er min Ungdoms Ven. Mon han vil beholde Vrede evindeligt eller bevare Harme til evig Tid?*”(Jer. 3, 4 f.). Efter disse Ord har Folket dengang, forfærdet over Lovens og Profetinden Huldas Trusler og bekymret for sin Skjæbne, søgt Tilgivelse for sine Synder hos Herren, ja tryglet ham om den, og herved beraabt sig paa, at han ifølge sit eget og sine hellige Mænds Ord var en naadig og barmhjertig Gud, en Gud, snar til at forlade (2 Mos. 34, 6 f. Ps. 30, 6. 103, 8 f. Jes. 57, 16), og at han i Begyndelsen af dets Historie, dengang, da han udvalgte det og frelste det fra Ægypten og det fulgte ham i Ørkenen, var traadt og havde staaet i et Forhold til det (2 Mos. 4, 22 f. 5Mos. 14, 1. 32, 5 f. 18-20. Jer. 2, 2 f.), som medførte, at han nu ikke forskjød det for dets Synders Skyld, men atter tog det til Naade. Folket lignede i Josias's attende Aar og den nærmest følgende Tid en forluren Søn og en troløs Hustru, der angrende vende tilbage, den Ene til sin Fader, den Anden til sin Ægtemand, og søge at formilde deres retfærdige Vrede og opnaa Tilgivelse af dem ved at kalde dem med de ømme Navne ”Fader” og ”Ungdoms Ven” og derved minde dem om det Kjærlighedsforhold, hvori de staa og engang have staaet til dem.

Imidlertid manglede dog Bevægelsen for de Flestes Vedkommende Dybde, ja Sandhed, og var den derfor ogsaa kun saare kortvarig. Folket vendte utrolig snart tilbage, omend ikke til den aabenlyse Afgudsdyrkelse, saa dog til alle sine øvrige Synder, ja det gav endog midt under Bevægelsen ikke Slip paa disse. Og heller ikke den aabenlyse Afgudsdyrkelse udeblev i Længden. Ogsaa med dette bedrøvelige Forhold gjør Profeten Jeremias os bekendte. ”Har du ikke *netop*”, siger han paa et Sted, det samme Sted, hvor han lader

Folket udtale de ovenanførte Ord, ”har du ikke *netop* raabt til mig: Min Fader! Du er min Ungdoms Ven, Mon han vil beholde Vrede evindeligt eller bevare Harme til evig Tid? Se, saa talte du, og dog gjorde du det Onde *og var istand dertil*”. Og paa et andet Sted siger Jeremias: ”Og ikke nok med alt dette (med at hun havde vanhelliget Landet ved sit gyselige Boleri, d. v. s. Afguder), den *Troløse*, Juda, hendes (Israels, ”den *Frafaldnes*”) Søster, vendte ikke tilbage til mig *af sit ganske Hjerte, men paa Skrømt*, siger Herren” (Jer. 3, 10). Og paa et tredje Sted siger Profeten: ”Og Herren sagde til mig: Der er funden en *Sammensværgelse* iblandt Judas Mænd og iblandt Jerusalems Indbyggere. *De ere vendt tilbage til sine Forfædres Misgjerninger*, hvilke vægrede sig ved at høre mine Ord, og de have vandret efter andre Guder ved at tjene dem; Israels Hus og Judas Hus have brudt min Pagt, som jeg sluttede med deres Fædre” (Jer. 11, 9 f.). Og endelig i en Spaadom, der blev udtalt i Jojakims fjerde Aar, og hvori der bliver forkyndt, at den syttiaarige babyloniske Trældomstid nu, i dette Aar skulde tage sin Begyndelse, siger Jeremias, idet han kaster et Tilbageblik paa hele sin forbigangne profetiske Virksomhed: ”Fra Josias's, Amons Søns, Judas Konges, trettende Aar og indtil denne Dag, nu i tre og tyve Aar, er Herrens Ord skeet til mig, og jeg har talt til Eder tidlig og idelig, men I *hørte ikke*” (Jer. 24, 3). Det jødiske Folk som Folk var allerede siden Jesaias's Dage forhærdet (Jer. 6, 9 f); det *kunde* ikke længer omvende sig i *Sandhed; af sit ganske Hjerte, men kun paa Skrømt*.

VI.

I den Pagtesbog eller mindre Lovbog, paa hvis Grundvold Pagten mellem Herren og Israel ved Sinai blev sluttet, 2 Mos. 20, 1-17 og 20, 22-23, 33, finde vi ogsaa det Bud, at Folket, naar det var kommet til Kana'an, skulde nedbryde de kana'anitiske Afguder, d. v. s. deres Billeder og Altere, og sønderslaa deres Støtter (2 Mos. 23, 24). Og det samme Bud blev derpaa ikke færre end fem Gange i de forskjellige Udtryk gjentaget i den store Pagtes- eller Lovbog, første Gang ved Gjenoprettelsen af den sinaitiske Pagt, efterat denne var bleven brudt af Israel ved Kalvedyrkelsen (2 Mos. 34, 13. 4 Mos. 33, 52. 3 Mos. 7, 5. 25 f. 12, 2 f.). Ifølge dette Bud og ifølge Moselovens Fordringer med Hensyn til Afgudsdyrkelse overhovedet skulde Josias og hans Folk efter at have fornyet den med Fædrene sluttede Pagt, jo før jo heller eller snarere øieblikkelig ødelægge Alt, hvad der i hele Riget forefandtes af Ting, der tilhørte de forskjellige kana'anitiske og ikkekana'anitiske Gudedyrkelses, som Folket i det nærmest forbigangne Tidsrum og i hele den fra Slutningen af Salomos Regjering af indtil Josias's attende Aar forløbne Periode overhovedet havde hengivet sig til. Og vi se derfor ogsaa Josias efter Pagtesfornyelsen ufortøvet gjøre dette*). Han havde jo vistnok, som vi tidligere have seet, allerede i det tolvte Aar af sin Regjering begyndt med denne Virksomhed; men hvad der fra dette Tidspunkt af indtil Opdagelsen af det mosaiske Tempelexemplar af Lovbogen og Fornyelsen af Pagten var blevet gjort af ham, havde dog kun været en liden Indledning og et ringe Forspil til, hvad han nu gjorde. Heraf kommer det ogsaa, at Kongebøgernes Forfatter, som har givet os en saa udførlig Beskrivelse af Afgudsdyrkelsens Udryddelse i Josias's attende Aar, tier om hin Kongens første Virksomhed, eller snarere, at han indlemmer den i sin Fremstilling af hans reformatoriske Virksomhed umiddelbart efter Pagtens Fornyelse, saa at det ser ud, som om han slet ikke havde kjendt den. Heri er han ganske forskjellig fra Krønikebøgernes Forfatter. Denne giver nemlig der, hvor han beretter om, at Josias i sit tolvte Aar begyndte at rense Juda og Jerusalem fra Høiene og Astartestøtterne og de udskaarne og støbte Billeder, straks en kort, summarisk, af Kongebøgernes Forfatters Beskrivelse af Josias's reformatoriske Virksomhed i hans attende Aar sammendragen Fremstilling af Alt, hvad Kongen gjorde for at rense Landet for de afgudiske Ting, som fyldte det, saa at hos ham omvendt det Skin opstaar, som om

han havde sat hele Kongens reformatoriske Virksomhed i Tiden umiddelbart efter hans tolvte Aar, et Skin, som han dog senere selv fjerner, idet han efter at have fortalt om Pagtens Fornyelse med et Par Ord hentyder til en reformatorisk Virksomhed, som fulgte paa den (2 Krøn. 34, 35).

*) Ogsaa alle tidligere Pagtesfornyelser og Reformationer havde været forbundne med Ødelæggelse af Alt, hvad der hørte til Afgudsdyrkelsen, hvor Saadant var forhaanden, hvad der kun ved Pagtesfornyelserne paa Moabs Sletter og før Josvas Død ikke var Tilfældet (Jos. 24, 23 er at forstaa om de fremmede Guder i Hjerterne). Det patriarkalske Forbillede for Bortskaffelsen af, hvad der hørte til Afgudsdyrkelsen, ved Reformationer have vi i 1 Mos. 35, 2. 4.

Josias's Udryddelse af de afgudiske Ting, som fandtes i Landet, og af selve Afguderiet var den alvorligste og grundigste, den mest omfattende og gennemgribende, som judariget nogensinde havde seet, idet Kongen, som i alle Stykker, saa ogsaa i dette, havde sat sig det Maal, *fuldkommen* at fyldestgjøre den mosaiske Lovs Fordringer, og idet han forfulgte dette Maal med hele sin gudhengivne Sjæls Energi. Ved den kommer det derfor ogsaa ret for Dagen, hvor forfærdeligt et Omfang Afgudsdyrkelsen havde vundet i det manasseske Tidsrum - det er en ligesaa omfangsrig, som broget *Katalog* over afgudiske Ting, Personer og Steder, som Kongebøgernes Forfatter leverer os i sin overmaade lærerige Beskrivelse af, hvad man kan kalde Josias's *Billedstorm* -, og hvor dybe Rødder Afguderiet maa have slaet i Judariget, og hvor seiglivet det maa have været iblandt det jødiske Folk.

Udnyddelsen begyndte naturligvis med, hvad der i hele den jødiske Stats *Centrum*, *Templet*, som under Manasse og Amon var blevet saa gyselig vanhelliget ved Afgudsdyrkelse, fandtes af afgudiske Gjenstande.

Josias befalede Ypperstepresten og hans Stedfortrædere iblandt Presterne, de fornemste Prester efter ham, samt Forstanderne for de Leviter, som havde at holde Vagt ved Tempeldørene, at skaffe hele det Apparat af Altere, Afgudsbilleder og Kar, som var blevet anskaffet for Ba'als- og Astartetjenesten ud af det Hellige. Alle disse Ting lod Kongen efter Lovens Ord: "Deres (Kana'aniternes) Guders udskaarne Billeder skulle I opbrænde med Ild" (5 Mos. 7, 25) bringe til Kidrondalens Marker, d. v. s. til det bredeste Parti af denne, som bekjendt, østenfor Jerusalem mellem Staden og Oljebjerget liggende Dal, det Parti, som laa i Nordost for Staden, og der kaste paa Ilden, hvad der var af Sten og Metal paa dem, efterat det paa en eller anden Maade var blevet knust og ødelagt. Asken og Støvet bleve derefter paa Kongens Befaling bragte ud af Riget til Bethel, det Sted, hvor engang Hovedsædet for Tistammerrigets Billeddyrkelse havde været. Meningen med denne sidste Handling var en dobbelt. Den skulde sige, at hint Efraims Synds Sted var det rette, passende Sted for noget saa Urent, som Støvet og Asken af Ting, der havde tilhørt Kana'ans vederstyggelige Afguder, og den skulde gjøre hint Sted, som dengang endnu ikke havde ophørt at være et Sted, hvor Afguderi blev drevet, endnu mere urent, end det hidtil havde været.

Isærdeleshed lod Josias skaffe det Astartebillede, som Manasse og Amon havde sat i det Hellige - den Sidste, efterat Manasse efter sin Tilbagekomst fra Babylon havde fjernet det derfra ud af Templet hen til Kidrondalen, den samme Dal, hvor allerede Asa havde ladet sin Moder, Ma'achas, Afgudsbillede opbrænde (1 Kgb. 25, 13. 2 Krøn. 25, 26), og hvorhen Hiskias senere havde ladet skaffe til Afgudsdyrkelsen hørende Ting (2 Krøn. 29, 6), hvorved Dalen var bleven uren, og opbrænde det der. Det Metal, hvormed Billedet var overtrukket, lod han knuse til Støv og dette Støv strø over den laveste Folkeklases Grave (sml. Jer. 26, 23), efter Krønikebøgernes Forfatter, fordi denne Klasse fortrinsvis havde

hængt ved Astartedyrkelsen (2 Kgb. 23, 6. 2 Krøn. 34, 4). Disse Grave laa i Kidrondalen eller, som den ogsaa kaldes, Josafats Dal, nordenfor Kefr Silwan, der, hvor endnu den Dag idag de jerusalemske jøders Gravsteder befinde sig. Kongen vilde ved sin Handling baade vanære Afguden og gjøre hine Grave endnu urenere, end de i og for sig selv vare.

I Templets Forgaard stode Huse, det vil vel sige Telte eller Hytter, hvori Bolere, Kana'aniter, som i religiøst Raseri havde gildet sig selv og bedrevet unaturlig Utugt, begge Dele til Ære for Astarte, Hieroduler, som de kaldes, Romernes Galler, boede, og hvori tillige israelitiske Kvinder opholdt sig, som der vævede Huse for Astarte, det vil enten sige smaa, let flyttelige Telttempler, i hvilke Gudindens Billede skulde blive opstillet, smaa transportable Astartehelligdomme, eller ogsaa Kammere, som vare bestemte til den Utugt, hvori Astartedyrkelsen tildels bestod. Disse Bolernes Huse, som efter det Anførte havde været baade kana'anitiske Hierodulers og israelitiske Kvinders Opholdssted - Hierodulerne eller Gallerne vilde være og indbildte sig, at de vare Kvinder, og levede derfor gjerne sammen med Kvinder, der paa sin Side vare Gallerne meget hengivne - og hvori maaske ogsaa de israelitiske Astartedyrkersker til Ære for Gudinden havde givet sig til Pris, disse Huse lod Josias ligeledes nedbryde (2 Kgb. 23, 7).

Det samme gjorde Kongen ogsaa med de Altere, som Manasse havde bygget for hele Himmelens Hær i Templets to Forgaarde (2 Kgb. 21, 5. 2 Krøn. 33, 5), samt med de Altere, som Ahas havde opreist for Himmelhæren paa Taget over en Sal, der rimeligvis tilhørte en af Forgaardens Bygninger. Hine Altere havde Manasse efter sin Omvendelse ladet skaffe ud af Templet (2 Krøn. 33, 15), men hans Søn Amon igjen sætte paa deres gamle Plads, medens de sidstnævnte Altere uden Tvivl vare blevne fjernede af Hiskias fra det Sted, hvor de stode, men senere af Manasse og Amon igjen opstillede paa det. Alle disse Altere lod Josias sønderknuse og deres Støv bære til Kidrondalen (2 Kgb. 23, 12).

Og ligesom Kongen ødelagde Himmelhærens Altere paa Templets Omraade, saa lod han ogsaa Solhestene dræbe og Solvognene opbrænde. Begge Dele (se S. 98) vare blevne anskaffede af Ahas, Manasse og Amon og stode i en til en Stald indrettet Celle, der hørte til en Bibygning af Templet, som befandt sig paa dettes Bag- eller Vestside (2 Kgb. 23, 11).

Ligesaa afsatte Kongen ogsaa alle de Personer, som brændte Røgoffer for Solen, Maanen og Dyrekredsens Stjernebilleder eller for den i alle disse dyrkede Ba'al (2 Kgb. 23, 5).

Saaledes gjorde Josias Ende baade paa den i Templet drevne Ba'als- og især Astartetjeneste og paa den der drevne Stjernetjeneste.

Men ogsaa paa Molochtjenesten i Hinnoms Søns eller Hinnoms Sønners Dal, som laa i Sydvest for Jerusalem, gjorde han Ende, idet han lod det Offersted, som befandt sig der, og som af de fromme Israeliter blev kaldet Tofeth, det vil, som allerede før bemærket, sige det Sted, paa hvilket man spytter, det afskyelige Sted, gjøre urent, saa at fra nu af ingen Børneoffere der mere bleve bragte af Israel (2 Kgb. 23, 10).

Kong Salomo havde paa Oljebjergets sydelige Top, paa dets mod Sydvest fremspringende Terrasser ligeoverfor Kongehaverne, ladet bygge Høie, d. v. s. Altere samt hvad der hørte til dem, for Astarte, Sidoniernes Gudinde, Kamos, Moabiternes Gud, og Milkom, Ammoniternes Gud, ikke fordi han selv vilde dyrke disse Afguder, men for at hans sidoniske, moabitiske og ammonitiske Hustruer *der* kunde dyrke hver sin Gud med Røgoffere og andre Offere, hvad de ogsaa gjorde (1 Kgb. 11,1). Da hverken Kongernes Bøgers eller Krønikebøgernes Forfatter med et eneste Ord taler om, at disse Høie, som sikkert af Judæerne selv i alle de Perioder, hvori de hengave sig til Afguderi, benyttedes

til Afgudstjeneste, hvorfor ogsaa den sydlige Top af Oljebjerget allerede før Exilet fik Navnet "Fordærvsens Bjerg" (2 Kgb. 23, 13), bleve ødelagte af nogen af de tidligere Reformatorer, saa synes de at have staaet urørte indtil Josias's Tid, en Kjendsgjerning, som kun lader sig forklare ved den Antagelse, at de mange Fremmede, som for Handelens Skyld kom til Jerusalem*), gjorde gudstjenestlig Brug af dem, og at man i Handelens Interesse vilde have et Sted, hvor de kunde dyrke sine Guder. De fromme Konger lode sig nøje med at forbyde sine egne Undersaatter at bedrive Afguderi der. Josias, som var ivrigere og mere konsekvent, end alle hans Forgjængere, ødelagde ogsaa dem. Han gjorde dem urene, idet han efter at have knust de Afgudsstøtter og Astartesøiler, som fandtes der, fyldte det Sted, hvor de havde staaet, med Menneskeben, som efter Moseloven (4 Mos. 19, 16) gjorde alle de Steder og Ting, hvormed de kom i Berørelse, urene (2 Kgb. 23, 13 f.).

*) Det forexiliske Jerusalem var en betydelig Handelsstad, og Handelen bidrog sikkert meget til den Afgudsdyrkelse, som herskede mellem Salomo og Jerusalems ødelæggelse. S. Jes. 2, 6-8 og Ez. 26, 2.

Vi have tidligere seet, at Hiskias var den første jødiske Konge, som det lykkedes at ophæve den mod Loven stridende og farlige Gudstjeneste paa Høiene og derved at tilveiebringe den Helligdoms-Enhed, som Moses havde fordret (5 Mos. 12). Ligesaa have vi seet, at denne Enhed i den første, mørke Periode af Manasses Regjering igjen gik tabt og ikke kunde gjenvindes i dens anden, bedre. Josias derimod satte den paany igjennem. Der gaves dengang i Judariget to Arter af saadanne Prester, som forestode Gudsdyrkelsen paa Høiene: ikke-ahronitiske, uretmæssige, som vare blevne ansatte af de jødiske Konger, og ahronitiske, retmæssige. Begge Dele bleve afsatte af Josias. De ahronitiske lod Kongen komme fra Judas Stæder til Jerusalem, for at de ikke længer skulde kunne drive den ulovlige Gudstjeneste rundt om i Landet. I Jerusalem fik de af ham ikke Lov til at bringe Offere paa Herrens Alter i Templet; ei heller turde de æde af de for Presterne bestemte hellige Altergaver i *Helligdommen*, men kun *hjemme i Familien*, hvorved de bleve satte i een Klasse med de Prester, som formedelst en eller anden Lyde vare udygtige til Tjenesten. Høiene selv lod Kongen for at forhindre, at de bleve benyttede paany, gjøre urene fra Geba (en benjaminitisk Stad, der laa tre Timers Vei nordenfor Jerusalem) til Berseba, d. v. s. fra Rigets nordlige til dets sydlige Grændse. Der gaves ogsaa to ulovlige Høie i selve Jerusalem, en som var ved Indgangen til Josvas, Stadskommandantens Port eller i Nærheden af Millo, Citadellet, og en, som enten var ved Stadens østlige Hovedport, Dal eller Jaffaporten, eller ogsaa ved dens nordlige, Efraims- eller Benjamins-Porten, ved hvilke Færdselen var livligst. Ogsaa disse jerusalemske Høie lod Kongen nedbryde (2 Kgb. 23, 5. 8 f.).

Men det var ikke alene i Judariget, hvor Josias forstyrrede Afgudstjenesten. Han ødelagde den ogsaa i hele den Del af det fordums Israels Rige, som laa vestenfor Jordan, fra Judas nordlige Grændse af indtil Stammen Naftalis Gebet, eller i Samaria og Galilæa. At han kunde gjøre dette, havde sin Grund deri, at i hans attende Aar det assyriske Verdensrige, som havde hersket over de nævnte Provindser, allerede havde ophørt at existere, og det Rige, som i Landene vestenfor Eufraath skulde træde i dets Sted, det kaldæiske eller babyloniske, ikke bekymrede sig om Palæstina, fordi det dengang endnu havde for Meget at bestille i sine nærmeste Omgivelser til at kunne gjøre dette. Under disse Omstændigheder betragtede Josias sig som det herreløse israelitiske Lands retmæssige Eier, og hand lede han som saadan. Han var jo ogsaa baade Israels Konge og Davids Ætling. Dog var det ved hans reformatoriske Optræden i Samaria og Galilæa ikke hans Tanke at gjøre sin Ret til denne Del af det fordums Israels Rige gjældende. Hans Tanker

vare snarere hellig Nidkjerheds og barmhjertig Kjærligheds Tanker. Han vilde rense Alt, hvad der hedte israelitisk Grund, fra enhver afgudisk Besmittelse og, saavidt muligt, forhindre, at det gamle ødelagte Afguderi reiste sig igjen paa den rensede Grund; og han vilde føre de faa Levninger af Israel, som endnu fandtes i Samaria og Galilæa blandt ødelagte Stæders Ruiner og i mørke Afkroge, vansmægtende baade i legemlig og i aandelig Elendighed, tilbage til Herren, til ham selv, den davidiske Konge, og i ham til den davidiske Æt, Indehaveren af de store Forjettelser om Messias, og til Samfundet med deres jødiske Brødre. Og hans Bestræbelser maa have fundet megen Anklang hos dem. Herom vidner isærdeleshed den Kjendsgjerning, at de indfandt sig i Jerusalem ved den store Paaskefest, hvormed Josias's Reformation sluttede (2 Krøn. 35, 27. 18, 16). Ved Forstyrrelsen af Afgudstjenesten i deres Land understøttede de vel Josias paa samme Vis, som deres Fædre tidligere under Hiskias havde hjulpet sine jødiske Brødre i denne Gjerning (2 Krøn. 31,1)*).

Forstyrrelsen af Afgudstjenesten i Israels Rige begyndte med Ødelæggelsen af den Helligdom og det Alter, som Jerobeam den Første havde ladet bygge paa et Bjerg (2 Kgb. 23, 15) i Nærheden af Bethel, Centralpunktet for den israelitiske Billeddyrkelse (1 Kgb. 12., 29. 32 f. 23, 1 ff. sml. Am. 7, 23). Josias lod Helligdommen opbrænde og Alt, hvad der ved den var af Metal eller Sten, samt Alteret sønderknuse. Og ligesaa lod han det Astartebillede af Træ, som stod i Helligdommen opbrænde (2 Kgb. 23, 15). At et saadant Billede dengang fandtes der, viser, at Jerobeams Helligdom og Alter af de hedenske Kolonister, som den assyriske Konge Asarhaddon havde ladet føre til Israels Land. (2 Kgb. 17, 24. Esr. 4, 2. 16), bleve benyttede til Astartetjeneste. I Tiden mellem Jerobeam og Tistammerrigets Undergang var Jehova bleven dyrket i Helligdommen og paa Alteret under Billedet af en Kalv; men denne Kalv, Jerobeams Guldkalv, havde ifølge Hoseas's Spaadom i Hos. 10, 5. 6 Assyrerne bortført til Ninive, medens de havde ladet Alteret og Helligdommen staa. Kongen var selv . tilstede under ødelæggelsen og ledede den, et Bevis paa den overordentlige iver, hvormed han tog sig af Afguderiets Forstyrrelse.

*) Ogsaa den Kjendsgjerning, at de ydede Bidrag til Templets Restauration (2 Krøn. 34, 9), en Kjendsgjerning, der tilhører Tiden mellem Josias's tolvte og attende Aar, vidner herom.

Da han, efterat ødelæggelsesverket var tilende, saa sig om, blev han paa det Bjerg, hvor den ødelagte Helligdom havde staaet, og han nu befandt sig, en Række Grave var, som vel indeholdt Ligene af de Prester, som engang havde tjent ved Jerobeams Alter, samt af Medlemmerne af deres Familier. Han lod da tage deres Ben op af Gravene og opbrænde dem paa Alteret, d. v. s. paa den Grushob, hvortil det nu var blevet, og derved gjøre Stedet urent. Desforuden lod han ofre de Afgudsprester, som dengang tjente ved det, paa dets Ruiner (2 Kgb. 23, 20). Den Strenghed, hvormed Josias behandlede disse Prester, har, sammenlignet med den Mildhed, hvormed han behandlede Presterne paa Høiene i Judariget, noget Paafaldende. Den finder dog sin Forklaring deri, at de sidstnævnte vare dels *Aroniter* og *Leviter*, dels i det Mindste *Israeliter*, og kun havde været *Jehovaprester*, medens de førstnævnte vare *Fremmede* og *Afgudsprester* - Josias synes i saa Henseende at have havt Elias's Exempel for Øie, som havde ladet de fremmede fønicske Ba'als- og Astarte-prester dræbe (2 Kgb. 18, 40) -, saavelsom ogsaa deri, at det syntes Kongen, som om paa Israels Riges Omraade, hvor Afgudstjenesten havde slaaet saa dybe Rødder, og hvor det ikke var saa let en Sag at vaage over, at den ikke blev fornyet, afskrækkende Exempler vare paa sit rette Sted. Ved Alt, hvad Josias gjorde i Bethel, gik forøvrigt hin gamle Spaadom i Opfyldelse, som en Profet fra Juda havde udtalt over Alteret i Bethel, medens jerobeam stod ved det for at brænde Røgoffer: ”Alter, Alter! saa siger Herren: Se,

en Søn skal fødes i Davids Hus, Josias skal være hans Navn, og han skal ofre paa dig Høienes Prester, som brænde Røgoffer paa dig, og Menneskeben skal man brænde paa dig” (1 Kgb. 13, 2).

Midt under Opfyldelsen af denne Spaadom, medens Josias lod Ben tage op af Gravene for ved dem at lade Alterstedet gjøre urent, forefaldt en mærkelig Scene.

Kongen fik Øie paa et Gravmæle, der havde noget Eget ved sig og derfor tildrog sig hans Opmærksomhed. Paa sit Spørgsmaal, hvad det var for et Gravmæle, fik han af Bethels Indbyggere det Svar, at det var den fra Juda komne Profets Grav, hvis Spaadom over Jerobeams Alter Kongen netop i dette Øieblik havde opfyldt. Han gav da Befaling om, at man skulde lade Profetens Ben hvile uforstyrrede i hans Grav (2 Kgb. 23, 17 f.). Hin Profet var efter I Kgb. 13 af en anden i Bethel boende Profet*) ved et løgnagtigt Foregivende bleven forledet til at være ulydig mod Guds Ord, at han skulde gaa hjem en anden Vei og ikke spise og drikke underveis, og derfor i Overensstemmelse med en Forkyndelse af selve den Profet, der havde forledet ham, paa Veien under vidunderlige Omstændigheder bleven sønderreven af en Løve. Profeten fra Bethel havde derpaa hentet hans Lig, begravet det i Nærheden af Bethel og givet sine Sønner den Befaling, at lægge ham efter hans Død i den for sin Ulydighed straffede Profets Grav, fordi hans Ord imod Alteret i Bethel og imod alle Høienes Huse i Samarias Stæder engang skulde gaa i Opfyldelse, og han altsaa var en stor, mærkelig Guds Mand. Derved undgik ogsaa hans Ben den Skjæbne, at blive i Lighed med Afgudspresternes og Afgudsdyrkernes Ben opbrændte paa Jerobeams Alter og saaledes vanærede. At Bethels Indbyggere, som vel vare dels Israeliter, dels hedenske Kolonister, vare bekendte baade med den gamle Spaadom og med de vidunderlige Omstændigheder, der fulgte paa den, viser, hvor navnkundig denne var, og hine vidunderlige Omstændigheder havde just skullet tjene til at vende alle Øine paa den, idet den var af en ganske overordentlig Betydning. Den angik jo Tistammerrigets Grundsynd, som voldte dette Rige Undergang; den skulde afholde Israeliterne fra at lade sig førføre af Jerobeam, og den vidnede paa en mærkelig Maade om Guds Alvidenhed.

*) Udtrykket, den Profet, som var kommen fra Samaria. i 2 Kgb. 23, 18 skal kun betegne ham som en samaritansk, d. v. s. israelitisk, Profet i Modsætning til den fra Juda komne, judæiske. Profeten fra Bethel havde ved sit Foregivende til Hensigt at styrke sig ved den judæiske Profets Tro.

Efterat Josias havde fuldført sit Verk i Bethel, drog han gennem alle Israels Riges, d. v. s. dets vestjordanensiske Dels, Samarias og Galilæas, Stæder eller nøiagtigere Ruiner af Stæder og gjorde i dem alle det samme, som han havde gjort i Bethel, d. v. s. han nedbrød og opbrændte de afgudiske Helligdomme, som de israelitiske Konger havde reist, lod Afgudspresterne dræbe paa selve de Altere, paa hvilke de havde bragt Offere, og gjorde Ruinerne af Alterne urene ved at opbrænde Menneskeben paa dem. Derpaa vendte han tilbage til Jerusalem (2 Kgb. 23, 19 f.).

Her blev derefter paa Kongens Befaling hele Pagtesfornyelsen afsluttet, beseglet og befæstet ved en høitidelig Paaske, en Paaske, hvis Mage ikke var bleven feiret siden Dommernes Dage (2 Kgb. 23, 21 f. 2 Krøn. 35, 1-17), idet den ikke blot blev høitideligholdt af alle Israeliter, som endnu fandtes i det hellige Land (2 Krøn. 35, 17 f.), men idet man ogsaa ved dens Høitideligholdelse fulgte alle Moselovens Forskrifter paa det Nøiagtigste og Strengeste.

Kap. 3 Kap. 5